

УДК 314.7:001.8

DOI: 10.53317/2786-4774-2022-2-4

Загальна теорія міграції крізь призму міждисциплінарних досліджень

Анотація. У статті розглянуто проблему комплексності в рамках теорії міграції та наслідки міждисциплінарної взаємодії поміж різними гуманітарними науками з концептуальної площини. Актуальність питання полягає в тому, що сам концепт „загальна теорія міграції” є конотативною матрицею, яка об’єднує та структурує додаткові смислові навантаження у процесі зіткнення різних сфер дослідження, а отже, проблематизує вимір аналізу, зважаючи на ті чи інші варіації, які вчений обирає як фокус своєї уваги. Під час пошуку таких „точок дотику” була закладена можливість виділити конвергентні „мости” відповідної взаємодії для визначення цілісних теоретичних рамок для вивчення феномену. Як наслідок, метою статті є демонстрація, як розвивалися погляди дослідників з восьми напрямів аналізу міграційної теми на шляху до сучасного сформованого підходу – міждисциплінарного, що став основою для виокремлення „загальної теорії” в науковому дискурсі. Особливу увагу приділено аспекту відмінностей об’єктів вивчення за останні десятиріччя, що сприяло конструюванню відносно уніфікованої схеми на базі чотирьох критерій аналізу, зокрема, „дослідницького питання”, „рівня аналізу”, „домінуючої теорії” та „зразка гіпотези”.

У статті досліджується сутність концептуальної різниці у визначенні „міграції” науковцями різних галузей знань, що, на думку автора, стало фактором міждисциплінарного зближення та взаємодії. Задля досягнення дослідницької мети автором були використані такі інструменти, як історіографічний (метод огляду літератури) та еkleктичний, що акумулював позитивістський й інтерпретаційний підходи. Ключовим висновком став приклад сучасного стану міждисциплінарної наукової співпраці вчених щодо міграції як теми з восьми гуманітарних галузей знання. Стверджується, що формування та конвенційне прийняття „загальної теорії міграції” вже відбулося серед науковців, але в той же час відкрило нові перспективи для міграційних розвідок, що дотепер були менш популярні або не вивчалися взагалі.

Визначено актуальні, на думку автора, напрями міждисциплінарних досліджень. Наголошено, що оптимальна форма реалізації останніх – це міжнародні порівняльні проекти. Приділено увагу шляхам розв’язання практичних міграційних проблем. Вказано, що політики реалізують цю матрицю теж, аби зрозуміти різні проблеми якісніше і детальніше, що особливо необхідно і важливо з практичної точки зору на тлі загострення подій 2022 р., коли розпочалася широкомасштабна російсько-українська війна.

Ключові слова: міждисциплінарний дискурс, міграція, загальна теорія міграції, соціогуманітарні науки, аналітичні критерії.

Володимир Гнатюк,
доктор філософії з
політичних наук,
Міжнародний інститут
освіти, культури та зв’язків
з діаспорою
Національного університету
„Львівська політехніка”

Volodymyr Hnatiuk,
PhD in Political Science,
International Institute of
Education, Culture and
relations with Diaspora
Lviv Polytechnic National
University

ORCID: 0000-0002-2608-659X
v.v.hnatiuk@gmail.com

General theory of migration through the prism of interdisciplinary researches

Abstract. The article examines the problem of complexity within the framework of migration theory and consequences of interdisciplinary interaction between different humanities from a conceptual level. The relevance of the issue lies in the fact that the very concept of „general theory of migration” is a connotative matrix that combines and structures additional semantic loads in the process of collision of different areas of research, and, consequently, problematizes the dimension of analysis, taking into account certain variations that a scholar chooses as the focus of his attention. During the search for such „points of contact”, it was possible to identify convergent „bridges” of relevant interaction to define a coherent theoretical framework for the study of the phenomenon. As a result, the purpose of the article is to demonstrate how the views of researchers from eight areas of analysis of the migration topic have evolved on the way to the current established approach – interdisciplinary, which has become the basis for the identification of a „general theory” in scientific discourse. Particular attention is paid to the aspect of differences in the objects of study over the last decades, which contributed to the construction of a relatively unified scheme based on four criteria of analysis, in particular „research question”, „level of analysis”, „dominant theory” and „hypothesis model”.

The article examines the essence of the conceptual difference in the definition of „migration” among scientists of various fields of knowledge, which, according to the author, has become a factor of interdisciplinary rapprochement and interaction. In order to achieve the goal of the research, tools such as historiographical (literature review method) and eclectic, that accumulated positivist and interpretive approaches, were used by the author. The key conclusion was the case of the current state of interdisciplinary cooperation between scientists regarding migration as a topic from eight humanitarian fields of knowledge. It is argued that the formation and conventional acceptance of the „general theory of migration” has already taken place among scholars, but at the same time has opened up new perspectives for migration studies that have been less popular or not studied at all.

The actual directions of interdisciplinary research, in the opinion of the author, are determined. It is emphasized that the optimal form of implementation of the latter is international comparative projects. Attention is paid to ways of solving practical migration problems. It is indicated that politicians also implement this matrix in order to understand various problems better and in more detail, which is especially necessary and important from a practical point of view against the background of the escalation of events in 2022, when a large-scale Russian-Ukrainian war began.

Key words: interdisciplinary discourse, migration, general theory of migration, social and humanitarian sciences, analytical criteria.

Постановка проблеми. Учені з різних галузей соціогуманітарних знань завжди виявляли інтерес до проблеми міграції. І хоча існувала тенденція до часткового зниження її дослідження, усе ж нині ми перебуваємо у тій фазі, коли власне політична практика сприяє та зумовлює безпосередній поштовх до цієї проблематики крізь нові точки зору або підходи. Такий феномен неодмінно пов’язаний з турбулентністю сучасного життя, коли кожен індивід має змогу емігрувати зі своєї держави до будь-якої країни світу, оселитися там й адаптуватися до інших суспільно-політичних і культурних реалій. Як

наслідок, це спричинює зростання частки населення, яка народжена за кордоном, і всі вихідні аспекти, що витікають з відповідного дискурсу. Тут, при цьому, не варто також забувати про приймаючу сторону – державу, що стає домівкою для іммігрантів [15; 16; 29; 39; 44]. Усі ці моменти – переміщення значних груп людей – надали науковцям підстав стверджувати про міграційну кризу в глобальному масштабі, особливо на тлі потоку біженців з Африки й Азії [50], які не втратили актуальності щодо свого „руху” до Європи вже майже три десятиліття, оскільки проблема полягає у тому, що дуже часто ці групи не інтегруються жодним чином чи лише в мінімальних проявах як до локальних спільнот, так і на рівні цілого суспільства. Врешті-решт, це зумовлює і глибше соціальне розшарування, підвищуючи частку гетерогенності; і зростання шансів на міжкультурну напруженість на основі релігії, традицій та інших факторів, що належні до етносу; і появу соціально-політичної боротьби між класами через інституціоналізацію їх вимог і підтримки завдяки партіям, лобі чи громадським організаціям – уже в найближчому часі. Іншими словами, діапазон контексту взаємодії акторів та їх „зон впливу” виходить за межі звичного способу буття, дотикаючись до простору „іншого”. Таким чином, усі приймаючі суспільства „стикаються” з небезпекою поділів на ґрунті – соціальному, лінгвістичному, економічному, релігійному і територіальному, – а тому перебувають у позиції дестабілізації хоча б в одному з вимірів або в декількох з них відразу. Міграція постає не стільки динамічним процесом переміщення людей (однак цей аспект є первинним), як екзистенційним, що виявляється на поведінковому рівні, чим дезорієнтує унормоване суспільно-політичне життя у багатьох консолідованих демократіях Європи. Так, звична теза про „єдиний набір правил для соціальної гри” (А. Пшеворські, Х. Лінц та А. Степан) набуває тут нового контрасту, який ускладнюється через інституційне нерозуміння цих норм у процесуальному зрізі. Тому виникнення напруги – різного ступеня і варіативних форм – може яскраво продемонструвати, як соціум та публічна влада здатні зберегти баланс і цілісність соцієнтальної системи. Внаслідок цього, вже ґрунтуючись на практичному досвіді країн, що приймають мігрантів, учені почали здійснювати спроби теоретизації відповідної площини, аби зрозуміти ті чи інші аспекти. Для того, аби це висвітлювалося максимально репрезентативно, вони працювали в рамках міждисциплінарного підходу, що спочатку об’єктивізувало виникнення загальної теорії міграції, а згодом – актуалізувало її роль у науковому дискурсі.

Дотепер питання про міграційні кризи та місця їх локалізації залишаються відкритими для дослідницького пошуку і релевантними для практичної дії щодо усунення негативних наслідків на різних територіальних рівнях політики. Але беззаперечним є факт того, що ми живемо в добу міграції [14]. Наразі характер проблеми полягає в тому, щоб зіставити чинники впливу і ситуації функціонування спільноти, що мігрує, та соціуму, до якого вона входить – фізично і, можливо, ментально (у перспективах), – для того, щоб комплексно зрозуміти специфіку „інтеграції в” та „адаптації до” у контексті взаємодій між обома сторонами. Отже, розгортання відповідних розвідок – міжнародних з міждисциплінарним спрямуванням –

відкривають перед науковцями нові виміри проблематики, які безпосередньо походять від спільного контексту дотичності, з одного боку, між різними галузями знання і, з іншого, різними чинниками, що формують дискурс практики політики та суспільства, де ці процеси розгортаються. По суті, все це ще більше посилює взаємодію між концептуальним і прагматичним аспектами в процесі вивчення міграції як явища. Науковці дедалі частіше акцентують увагу на необхідності комплексного осмислення цього феномену. Такі дослідницькі інтенції присутні в значному обсязі робіт, в яких репрезентовано міждисциплінарний ракурс. Однак встановленню цієї ситуації передував період тривалого пошуку. Так, ще наприкінці ХХ ст. науковці Т. Гаммар і К. Тамас [26, с. 13] відзначали, що розвідки такого спрямування здійснюються без консультацій з науковцями з інших дотичних дисциплін. У подібному ключі мислила М. Суарес-Ороско, що закликала до діалогу поміж галузями знань [49]. При цьому, не треба забувати, що першими, хто порушив питання міграції у наближеному ключі, був М. Кріц та його колеги К. Кілі і С. Томазі [36] на початку 80-х рр. ХХ ст.

Таким чином, можна стверджувати, що на теперішній момент загальна теорія міграції є наслідком як концептуального досвіду наукової спільноти в межах гуманітарного знання, так і відображенням успішно акумульованих між дисциплінами зв'язків – „мостів”. Іншими словами, проблематика, яка спочатку була предметом розгляду кожної науки окремо, зумовила об'єктивний процес зближення між ними і, мислячи ретроспективно, тепер є домінуючим орієнтиром не лише для міграційної теми, а й різноманітних суспільно-політичних питань. Попри все це, дослідники часто оминають або недостатньо висвітлюють теоретичний контекст, якою мірою і як можливі ці „точки дотику”. Цей момент актуалізує той вимір, на який звернуто увагу у статті, оскільки і тут можлива значна варіативність щодо побудови алгоритму розуміння, а тому відкриває ще один погляд на проблему.

Загалом, звертаючись до сучасних міжнародних міграційних процесів, що інтенсифікувалися з початком російсько-української війни у 2022 р. – особливо у країнах Східної Європи, – в розрізі міждисциплінарного зв'язку, ми зможемо цілісно охарактеризувати обопільну ситуацію на рівні політичної практики, як „зі сторони, яка віддає мігрантів”, так „зі сторони, яка їх приймає”, через виміри інтеграції та адаптації (і похідними від них секторальними площинами, зокрема суспільно-політичної, економічної, культурної і т. д.) у просторовому охопленні на місцях (локальних спільнотах) і межах цілої країни у подальшій перспективі. Це необхідно для того, аби „на виході” отримати успішні практики імплементованих рішень закордонних публічних органів влади щодо біженців і мігрантів. Це важливо, оскільки міграційна криза постає неодмінним атрибутом сучасного світу, а потреба в трудових ресурсах не зникла і немає жодних причин вважати, що це відбудеться в найближчому часі. Додатковими чинниками також є євроінтеграційні інтенції країн, які поки що не входять до ЄС, але мають такі декларовані політичні наміри, що зближує суспільства ще тісніше з тими, котрі вже вважаються узагальнено як євроспільнота. Тому цілком прагматичною стає інтенція до розуміння міграції з різних точок

зору, однак в єдиній конотативній площині, якою сьогодні є загальна теорія міграції. Звісно, це може інсталювати деякі межі, проте вони необхідні для системності знання і досвіду. Таким чином, хоча проблематика, що визначається, розглядатиметься у теоретичному ключі, проте ті висновки, які вчені отримують, будуть беззаперечно важливими для подальшого практичного застосування. Це підтверджують сучасні дослідження, які стосуються міграційного питання, зокрема про українських біженців і ВПО, у різних тематичних вимірах – географічному, демографічному, культурному, економічному, соціальному і т. д. [2; 46; 51] у рамках міждисциплінарного підходу. Як наслідок, через симбіоз теоретичного і практичного ми можемо констатувати актуальний двосторонній зв'язок, де завдяки концептуальній базі науковці здатні обґрунтувати, пояснити і висвітлити певні аспекти з політичної практики та водночас, зважаючи на ті чи інші особливості протікання процесів, спроможні формувати порядок денний (ієрархізований план дій) доречних рекомендацій для сектору публічної політики. При цьому, відсутність будь-якої тісної „співпраці” детермінує небезпеки різного ступеня для цілої держави та її соціуму, оскільки порушується раціональний принцип людської діяльності, коли всяка дія або бездіяльність мають ґрунтуватися на інформації про наслідки, до чого це може призвести, та планах стратегічного розвитку політичної організації країни у контексті її стабільного буття.

Метою наукової розвідки є висвітлення міждисциплінарної взаємодії між соціогуманітарними галузями знання у контексті загальної теорії міграції. До завдань можна віднести такі: 1) концептуально окреслити поняття „міграція” у зв'язку з уживаністю серед дисциплін, в яких воно апробується; 2) означити аспекти проблемного виміру у загальній теорії міграції, що виникають на зрізі міждисциплінарності; 3) продемонструвати один з підходів (через групу критеріїв) до конструювання матриці в межах міграційної проблематики, а також зазначити актуальний стан наукової взаємодії між різними галузями знання. У статті застосовуються різноманітні аналітичні інструменти, як загальнонаукові (аналіз та синтез), так і специфічні, зокрема, історіографічний (метод огляду літератури) та еkleктичний, що поєднує позитивістський та інтерпретаційний підходи у вивченні міграції.

Виклад основного матеріалу. Загалом сам розгляд поняття „міграція” як явища та процесу серед учених різних соціогуманітарних галузей знання доволі неоднорідний навіть у конотативному сприйнятті. Це, з одного боку, пов'язано з науковою традицією кожної дисципліни, що володіє вже раніше сформованими і внормованими понятійними маркуваннями зі своїми змістовими параметрами. Поряд з цим, з іншого, незначною, як для науки, тривалістю досвіду проведення міждисциплінарних проєктів, що зумовлює незначний відсоток апробації серед учених понять, які є рівнозначно прийнятними чи спорідненими між собою для обох або більше сторін. Таким чином, науковці дотепер змогли актуалізувати порівняно незначний дотичний смисловий сегмент між галузями знання, однак це стало першим кроком до становлення, якщо мислити з позиції нашого часу,

загальної теорії міграції, яку вони успішно концептуально застосовують *de facto*. Як результат, сьогодні можна осмислювати міграцію як конотативно, де є набір конкретних атрибутів, що характерні для того чи іншого аспекту людського життя – індивідуальному, груповому, класовому і т. д. – у певній його сфері: культурній, економічній, соціально-політичній, демографічній, правовій і т. д., але, при цьому, ми маємо вибір концентрувати увагу або на одному контексті (за потреби), або на контекстуальності в цілому. Це, безперечно, сприяє ширшій репрезентації даних з погляду їхньої деталізації і врахування комплексності чинників впливу в межах єдиного/багатьох випадків аналізу. Зазвичай концептуально поділяють науковці поняття „міграція” на виміри, де в одному фокусують свою увагу на внутрішній і міжнародній – тій, що стосується будь-якого руху у межах власної держави громадянина, і тій, що має відношення до таких процесів, як вимушена міграція, імміграція та еміграція. Проте навіть у цій просторовій дихотомії часто виникають складнощі в трактуванні явищ та процесів. Так, визначення міграції, як додає П. Кок, зокрема внутрішньої, є досить суперечливою річчю. Він запропонував реалізацію специфічного спектра, в межах якого вона може бути окреслена як переміщення людей на деяку відстань – з однієї „міграційної зони” до іншої – та від „звичного місця проживання” на інше (його перший кінець). На другому кінці – її висвітлення відкидає вимоги, що мають включати зміну місця проживання та переїзд на задану відстань. Таким чином, дослідник пропонує між ними компроміс, а міграцію дефініювати як „перетин межі завчасно означеної просторової одиниці однією особою або її численними групами, що залучені до зміни місця життя” [34].

Якщо звертатися до другого концептуального виміру поняття, то згадаємо про аспект секторального вивчення проблематики. Тут паралельно відбувається зближення дисциплінарних дефініцій у конотативній матриці „міграція”, однак, у той же час, науковці досить часто і дедалі вузькоспеціалізовано вживають терміни, що характерні тій чи іншій галузі знання. Зокрема, про останній момент зауважують дослідники К. Бреттел і Дж. Холліфілд, вказуючи на те, що широкий підхід до подачі феномену спричинює звуження сфери смислового навантаження для явища, що вивчається [9, с. 2]. Наприклад, у межах економічної науки вживають дефініцію „потоки людей” і де вони відбуваються [48], а в інших – політології, соціології, демографії і географії – застосовують більш загальне висловлювання, як „мобільність” [35]. При цьому очевидно, що цей момент доволі двоякий, бо частково стає теоретичним бар’єром (навіть упередженням) до побудови такого симбіотичного поля, яке акумулювало б ключові соціогуманітарні концепти при визначенні міграції, але водночас він яскраво демонструє, як можна фокусувати увагу на конкретних аспектах, будучи в межах матриці. Таким чином, це аналог своєрідних „сходинок” Сарторі, його концептуальної натяжки. І на завершення цього питання необхідно додати, що сучасне поняття „міграція” є обов’язково внутрішньо диференційованим, оскільки науково можна виділити напрями, які вказуватимуть на конкретний акцент, не виходячи з-за діапазон

загальної теорії, що, знову ж таки, вказує на досягнення вчених, які не слід применшувати.

Попри те, що загальна теорія міграції як концепт і конотативна матриця є доконаним фактом у сучасній науці, тобто достатньо доведеним для прийняття дослідницькою спільнотою і не менш актуалізованим для вивчення відповідних явищ і процесів, однак це не усуває остаточного закриття проблемного виміру, що виникає у рамках міждисциплінарного підходу. Існує коло питань, які досі залишаються невирішеними повністю. З одного боку, на перший план виходить проблема, яку можна окреслити як „питання сумнівів”. Вона характеризується тим, що вчені тривалий час уже порушували питання щодо створення спільної для різних дисциплін теорії для аналізу міграції, проте така уніфікація не могла через об’єктивні причини вирішитися остаточно, а тому частина з них зайняла скептичну позицію. Деякі з них ставляться до відповідного процесу сумнівно і часто вказують на те, що такі спроби побудови загальної теорії марні, оскільки шанс успішної реалізації мізерний навіть у межах мікро- і макросистематизації підходів у спільній площині [43, с. 810]. Як наслідок, погодження щодо єдиної інтерпретації (дехто називає це „моделлю”) є малоімовірним, що пояснюється тим, як складно висунути адекватні полідисциплінарні гіпотези, аби кожна з них акумулювала концептуальний вимір декількох галузей водночас. Понад те, це узгоджується зі сучасним станом речей, коли автономно дисципліна вже володіє відповідним набором унормованих змістових параметрів та понятійних маркерів. Тому низка науковців не покладає великих надій на конструювання єдиної теорії міграції (в абсолютному масштабі), але інша частина з них вважає, що якщо намагатися „провести мости” до діалогу між різними дисциплінами, то ця можливість значно зростає (у відносному плані). Як наслідок, питання про „скептицизм, що тяжіє до внутрішньодисциплінарної автономії понять”, звісно, залишається надалі, але його підтримує значно менша кількість учених у XXI ст., ніж у попередньому, коли тільки виникали підстави до виділення проблематики. Зважаючи на вище описану особливість, а також теперішні дослідницькі успіхи, можна впевнено говорити, що контекст є більш похідним, ніж основним, для дискусій стосовно обґрунтування та значення загальної теорії міграції.

Наступні – „ступінь акумуляції дослідницьких сфер” і „наявність традицій вивчення” – два питання, які поєднуються в аспекті реалізації наукових проєктів у рамках міждисциплінарного підходу. Зокрема, проблема полягає у тому, що кількість розвідок, де сконцентровані більше, ніж дві-три дисципліни, не настільки поширене, хоча переваги такої взаємодії очевидні в контекстах – теоретичному та практичному. Підсилює цей момент те, що досі немає напрацьованих чітких алгоритмів проведення відповідних досліджень. Як правило, вони здійснюються за „старими” традиціями домінуючої галузі знання, яка детермінує фокус уваги. Таким чином, відсутність унормованої, а далі – науково конвенційної площини для вивчення явищ сповільнює темпи взаємопроникнення між дисциплінами, а тому не надає можливості цілісно концептуалізувати досвід. З іншого боку,

ця ситуація не є сталою, оскільки за останні дві декади, а тим більше – за минулі роки – вона відчутно змінилася. Сьогодні ми маємо розвідки, де інтеграція наук є не тільки ближчою теоретико-методологічно, але і значно ефективнішою у рамках практики¹. Іншими словами, проєкти стали більш телеологічними в обох вимірах, а цей той момент, коли, за словами вченого П. Холла, настає зближення між онтологією та методологією в контексті єдиного випадку, що аналізується [25]. При цьому, тут не варто забувати про завершальну проблему, яка впливає з обох попередніх, – питання „результат versus новаторство”. Так, серед учених існує своєрідне „протиборство”, де одні є прихильниками „старої школи”, що прагне залишити традиційний стиль вивчення теми (мінімальне поєднання дисциплін, домінування однієї з них та реалізація її категоріального апарату в загальному плані), а інші – репрезентатори „нового”, які намагаються переглянути погляди на це бачення проблематики. Як наслідок, збільшення кількості акумульованих галузей знання до матриці дослідження, спроба апробації узагальнених понять, що операціоналізовані на межі дотикання кожної науки між собою (принаймні як це можливо), а також вироблення комплексних практичних рекомендацій, що несуть інструментальний наголос у вирішенні тих чи інших завдань, – надають змогу не лише твердити про появу нового інноваційного концептуального тла, але здобувати якісніші результати аналізу. Тому символічно цей процес можна висвітлити як „два кроки вперед, а один назад”, де перший – перспективний, а другий – ретроспективний, взаємодія яких є діалектичною за природою, що само по собі уможливує оновлення попереднього знання, не забуваючи основ.

Загалом, успішність демаркації проблем і зведення їх до єдиного дискурсу безпосередньо корелюється з ефективністю прийняття рішень на місцях з боку політиків або інших публічних осіб, що опікуються справами мігрантів. Адже будь-яка когерентна дія – теоретична і практична (загалом краще разом) – несе цільове навантаження, що враховуватиме і мету, і контекстуальність. Розуміння переміщених осіб – їхні культурні, економічні, демографічні і т. д. параметри – надає комплексну оцінку для вдалої інтеграції, усунення негативних наслідків взаємодії у межах „спільнотановоприбулі” та адаптації до реалій – побутових і суспільно-політичних. Іншими словами, ширший фон зумовлює деталізованішу операціоналізацію, а отже, уникає чисельніше коло проблем та перешкод на шляху до реалізації практичних рішень. Зрештою, у цьому плані загальна теорія міграції є симбіозом міждисциплінарних „мостів” значно варіативнішої ідеї за всі попередні зразки, концентруючи вагомий концептуальний досвід і межі, що його формують.

Зважаючи на вищесказане, вчені розпочали здійснення спроби побудови конструкцій, які стосувалися міграційної теми і, головним чином,

¹ Особливу увагу слід приділити цьогорічним розвідкам, що стосуються вивчення різних аспектів міграції вимушено переміщених осіб з України від початку повномасштабної війни з Російською Федерацією на теренах країн Східної Європи, де часто не лише досліджено питання в рамках міждисциплінарного підходу, але описано та зазначено низку практичних заходів, які мають бути спрямовані для успішного процесу інтеграції таких людей до локальних спільнот і всього суспільства загалом.

ґрунтувалися на міждисциплінарній взаємодії у межах відображення загальної теорії. Однією з кращих із них є матриця, яку створили науковці К. Бреттел та Дж. Холліфілд на базі спільної розвідки з групою дослідників з різних галузей соціогуманітарного знання [9, с. 1–36]. Вона інтегрувала п'ять критеріїв, які окреслюють увесь масив отриманих даних для репрезентації „моста” поміж дисциплінами. При цьому, автори відзначають, що відповідна матриця постає винятково схемою, а тому не здатна акумулювати все – від теорій, запитань та інших компонентів, – оскільки є відтворенням скоріше дискурсу в загальному ключі (архітектоніка), ніж його повністю деталізоване наповнення. Проте її цілком достатньо для розуміння та формування бачення проблематики.

У групу критеріїв були зараховані такі показники, як „дисципліна”, „дослідницьке питання”, „рівні/одиниці аналізу”, „домінуючі теорії” та „зразок гіпотези”. До першого з них увійшло вісім галузей знання, зокрема географія, історія, антропологія, демографія, економіка, політологія, соціологія та право, що представлені вченими як репрезентаторами з кожної науки ². І аби чіткіше зрозуміти цю специфіку, варто розглянути її глибше через два аспекти, а саме: у міждисциплінарному зв'язку та власне автономній візуалізації крізь призму зазначених вище критеріїв. При цьому, сам фінальний результат матиме такий вигляд (табл. 1.).

Таблиця 1.

Міждисциплінарний вимір теорії міграції *

Галузь знань	Дослідницьке питання	Рівні / Одиниці аналізу	Домінуючі теорії	Зразок гіпотези
Антропологія	Як міграція впливає на культурні зміни і культурну ідентичність?	Мікро: - індивіди - домогосподарста - групи	- реляціоністські - структуралістські - транснаціональні	Соціальні мережі сприяють підтримці культурних відмінностей
Демографія	Наскільки іммігрантське і місцеве населення з часом стають схожими?	Мікро: - окремі особи - групи іммігрантів - етнорасові групи - національне населення, народжене за кордоном	теорії міграції: - витрати/вигоди - структурні теорії інтеграції: - асиміляційні - плюралістичні теорії ефектів міграції: - економічні - соціальні - структурні - культурні	Іммігранти не будуть успішно інтегровані, якщо вони зазнають значного виключення з членства

² У статті не деталізовано цей аспект, оскільки розгляд відбувається більш генералізовано. Детальніше див.: [9, розділи I-VIII].

Продовження таблиці 1.

Економіка	Чим пояснюється схильність до міграції та які її наслідки?	Мікро: - особи	теорія раціонального вибору	Інкорпорація залежить від рівня людського капіталу іммігрантів
Географія	Чим пояснюються соціально-просторові моделі міграції?	Макро-, мезо- і мікро: - індивіди - домогосподарства - групи	- реляціоністські - структуралістські - транснаціональні	Реєстрація залежить від етнічних мереж та моделей проживання
Історія	Як явище (причини, структури, процеси, наслідки міграції) або зв'язок (стать, міграція) змінилися або збереглися з часом?	Змінюються в часі (від коротко-, середньо- та довгострокового), а також у просторі	- періодизації	Не застосовується зазвичай
Право	Як закон впливає на міграцію?	Макро та мікро: - політична система - правова система	- інституціоналізм - раціоналістські (взято зі соціальних наук)	Права створюють структуру стимулів для міграції та інкорпорації
Політологія	Чому державам важко контролювати міграцію?	Макро (домінуюче): - політична система - міжнародна система	- інституціоналізм - раціоналістські	Держави часто захоплені проїм-мігрантськими інтересами
Соціологія	Що пояснює інкорпорацію та виключення?	Макро: - етнічні групи - соціальний клас	- структуралістські - інституціоналізм	Інкорпорація залежить від соціального та людського капіталу

* Складено за: [9, с. 4].

Доречно вказати на їхню межову позицію учених-істориків між гуманітарними та соціальними науками, що спричинює особливе охоплення предмета вивчення та фокусування на часі, хронометражі, а також тимчасовості як атрибутах будь-якої розвідки. Виходячи з цього, періодизація постає формою концептуалізації масштабів і циклів, що протяжні у здійсненні.

При цьому, роль істориків часто може зводитися не стільки до висунення теорії, скільки до постулювання запитів і верифікації у

дослідженнях, котрі вже базуються на міждисциплінарному теоретичному ґрунті – економічному чи соціологічному зокрема. Їх різні запитання мають, зрештою, універсальний характер, оскільки можуть бути апробовані як для однієї людини чи об'єднань індивідів у конкретному місці та часі (умовно контекст тут-і-зараз), так і здатні застосовуватися для значних фаз у рамках міграційних процесів [37]. Понад те, як зазначає дослідниця Д. Габачча [23, с. 37–66], це зумовило виникнення нової теорії людської мобільності, що по-іншому (та значно деталізованіше з точки зору пошуку і пояснення каузальності) відкрило спільноту та її етнічну ідентичність у вимірі міграційного дискурсу.

На противагу, антропологи, що аналізують явище міграції, переважно цікавляться ним не лише через питання „хто”, „коли” та „чому”, а воліють репрезентувати цілісність іммігрантства (разом з тим і роль для самих індивідів, що „рухаються”, іншого контексту з його специфікою) стосовно до зміни становища людини, тобто своєрідне міжкультурне порівняння, на основі якого наявна здатність до генералізації у просторово-часових межах. Як наслідок, є потенціал до конструювання теорії (зазвичай зазначають про номотетичну), завдяки якій актуалізується контекстуальність [5], без якої загалом розвідки не реалізуються. Треба також додати, що саме вона стала тим каталізатором, який концентрував інтерес науковців на еміграцію та імміграцію через призму соціальних відносин (соціального капіталу) міжкультурного або міжетнічного виявів.

Беручи до уваги підхід географів, зазначимо, що перш за все ними фіксується аспект простору та площі, оскільки первинно це сприяло утворенню зв'язку між „фізичністю” науки та аналізом кореляції різних елементів, що знаходяться буквально там. Ми можемо взяти такі „координатні точки”, як форма проживання і розвиток етнічних груп (їх слід тут дефініювати анклавом). Поряд з цим, ці дослідники вивчають діаспорний та транснаціональний виміри міграції (напрямо з'явився недавно) і значення соціальних мереж в інтеграції людей та окремих індивідів у всьому світі [27, с. 198–226]. Однак попри відповідне різноманіття все-таки в розвідках превалює географічний детермінізм: поняття „простір” і „місце” є центральними, а тому і розуміння теорії асиміляції, і вивчення певних аспектів (наприклад, расових) реалізуються під їхнім „грифом”. Іншими словами, вони постають і фактором, що впливає на погляд науковця, і компонентом самого дослідження, де враховується його роль для отримання результату, і основою, від якої починається розгляд міграційних (в нашому випадку) явищ і процесів.

Соціологи під час аналізу міграційних процесів та інтеграції іммігрантів апробують категорію „соціальні відносини” як центральну для характеристики основної проблематики. Досить часто ця наука має спільні точки дотику (базу) з антропологією, чим поглиблює взаємообмін на теоретичному рівні. Проте не слід забувати про історичний генезис обох дисциплін, що в сучасному стані речей виразилося у тому, що перша (соціологія) уже давно цікавиться темою міграції, а інша – нещодавно

прийшла до її вивчення. При цьому, відзначаючи розвиток відповідного напрямку досліджень, важливо виділити ту специфіку, що концептуально вчені-соціологи вже відійшли від ідеї „єдиного результату”, маючи на увазі теорію асиміляції, а почали процес диференціації наслідків, що корелюються від того чи іншого чинника [6]. Загалом, сучасний науковець С. Фіцджеральд вдало відзначив, що основні тенденції соціології – це сегментована асиміляція, транснаціоналізм і дисиміляція [20, с. 115–147].

Якщо ми характеризуватимемо демографію та роботи її дослідників, то отримаємо предмет вивчення – у центрі кількісні особливості населення і його зміни – через призму народжуваності, смерті і, звісно, міграції. Для цієї науки властивий поділ на формальний та соціальний напрями, де саме останній є більш ідеографічним і прикладним. Зокрема, такі вчені, як Ф. Бін і С. Браун, змогли знайти місце міграційній темі як провідній у своїх дослідженнях [4, с. 67–89]. Понад те, якщо контекст „хто і коли переміщується” є міждисциплінарним, бо цікавить і соціологів, і антропологів, і істориків, то застосування прогнозу – своєрідна перевага (або навіть інструментальна опція) саме демографів. Тут виявляється особлива спорідненість зі соціологією: обидві науки намагаються віднайти відповіді на різні питання про причини міграції, становище мігрантів та їх вплив на суспільство, куди індивіди воліють інкорпоруватися, і навпаки (не варто забувати про взаємовпливи в соціо-політичному вимірі, як на рівні одиниці, так на – підсистемному і холічному). Взагалі для демографів наявна актуальна контрастність, яка відображається через аспект „роль міграції через дисбаланс між групами населення”, що окреслює аналітичну матрицю, в котру входять інші індикатори, що її деталізують, зокрема концептуальний вектор у функціонуванні домогосподарств (дотичність до економічної теорії), етнічна належність (зіткнення сферою з соціологами та антропологами) і характер міжнародної системи (зв’язок з політологією). Таким чином, доробок учених сприяє інтерпретації впливу і значення імміграції на приймаючий соціум, що особливо доречно у наші дні.

Економісти спираються передусім на теорію раціонального вибору (та інші близькі до неї варіації), проблематика „чому наявні потоки людей тут, але десь їх немає” (аспект трудової міграції) розглядається через вимір суспільств – двох сторін, а саме: ті, хто приймає, та ті, звідки їдуть [33; 40]. Так, мислячи макро- і мікропідходами, економісти здатні зрозуміти, з одного боку, „що” (багатство, дохід чи вміння) іммігранти приносять, а „що” (людський ресурс, капітал та т. д.) забирають у кореляції до соціумів, куди/звідки „рухаються”, з іншого. Додатково науковці аналізують мігрантів як „максимізаторів користі”, оперуючи концептуальним тлом теорії витрат/вигод [38, с. 90–114]. При цьому, економічна сфера є тією, яка найбільш поглибила міждисциплінарну співпрацю, як демонструють теоретичні дебати за останні декади. Тематика соціальної мобільності іммігрантів висвітлюється через (крім економічних) поєднання соціологічних і політологічних розвідок. Завдяки антропологам та історикам економічні чинники отримують додаткову аргументацію у трактуванні соціокультурного

підґрунтя у прогнозуванні руху населення в містах, регіонах чи країні. Далі демографи і політологи, працюючи разом, часто аналізують взаємодію фінансового і людського капіталу в розрізі управлінських рішень під приматом економічного фактору. Ці та інші питання розглянуті в значному масиві праць ³ [8; 12; 40].

Політична практика багатьох держав світу демонструє, наскільки криза міграції та вплив імміграції визначають порядок денний загальнонаціональної політики сьогодні [7; 11]. Як зазначають дослідники Дж. Холліфілд і Т. Вонг, увага до міграційних тем з боку політології проявилася відносно недавно, порівняно з тими дисциплінами, про які зазначалося вище у тексті [31, с. 227–288]. Однак це не вплинуло на гальмування диверсифікації наукових напрямів, оскільки сучасне вивчення міжнародної міграції та політики стосовно неї виразилося у трьох проблематиках. З одного боку, це аспект значення і місця держави в контролі міграційного руху населення. З іншого – це комплексне розуміння детермінації міграційного процесу на зовнішню політику та національну безпеку держави при водночас кореляції з інститутами громадянства і суверенітету. І, нарешті, тема інкорпорації індивідів та їхніх груп у суспільство з позиції поведінкового та нормативно-правового вимірів. Понад те, останній контекст постав деяким доповненням до проведених раніше досліджень щодо економічної і соціальної інкорпорації, порушивши додатково питання громадянства та прав людини у державі, тобто „залучивши” і правову дисципліну до відповідного дискурсу. Не оминули участі в ньому також історики та антропологи, котрі розглядають громадянство через партисипаторний та формальний аспекти [24].

Загалом, політологічні розвідки продемонстрували, що їх доцільно, по-перше, розрізнати на „вході” та на „виході” в процесі дослідницького аналізу, тобто відзначати про т. зв. „внутрішню диференціацію” структури в науці під час вивчення міграційної тематики (часто така риса доречно екстраполюється й на інші питання). Проте, по-друге, не слід відкидати фактор спільності міждисциплінарної основи, який відображає, наскільки адаптивні, гнучкі, відносно універсальні і „межові” (ідея при трактуванні політики як межової сфери людського буття) політологічні дослідження. Іншими словами, щоби не осмислював політолог стосовно міграційної теми, його концептуальна база виходитиме зі спільного „знаменника”: чи то теорій раціонального вибору, чи то концепцій інтересу, чи то інституційного, історичного або конструктивістського підходів. Однак тут, головним чином, для вчених треба зрозуміти первинну ідею, з якої витікають похідні (деталізовані) спрямування: яким шляхом держава і політика від її імені обумовлюють явище міграції. Або, як стверджує науковець А. Золберг, як нації будуються та оформлюються завдяки політиці [52].

Інтерес до міграційної проблематики для правознавців теж порівняно новий. Ними акцентується увага на інститутах і правах у процесуальному та формально-юридичному підходах. Як влучно стверджує Д. Абрагам,

³ Наводимо лише деякі з них, оскільки мета статті не є історіографічним відображенням цього аспекту.

систематично це відбувається під екстраполяцією на політичну філософію [1, с. 289–317]. Окремі науковці зосередилися на вивченні історичного аспекту тематики, тобто кореляції між національним та міжнародним рівнями законодавчого регулювання міграції в цілому [30; 32]. Це висвітлювалося через призму, як внутрішня політика та право держави здатні вплинути на світову ідею „руху” людства у будь-якому куточку планети, тобто інтернаціоналізуватися, а отже, сформувати консолідоване міграційне законодавство. Подібні праці є також у політології та соціології [22; 47], що посилює їх міждисциплінарну взаємодію. Таким чином, значення права є ключовим під час структурування міжнародної міграції та окреслення інкорпорації іммігрантів. Зрештою, розуміння впливу закону на формування державної іммігрантської політики і її вираження через нього демонструє з практичної точки зору зв'язок з безпосередньою моделлю ліберально-представницької демократії, операціоналізація якої здійснюється завдяки (і в тому числі) аналізу загальнонаціонального права про міграцію.

Тому, знову звертаючись до табл. 1., можна пересвідчитися, наскільки міждисциплінарний зв'язок між галузями соціогуманітарного знання є тіснішим, ніж здається на перший погляд. Міграційне питання – а воно, звісно, не єдине, що дотикається до різних сторін суспільного життя, як індивіда, так і груп, до яких він себе афілює – досить проблематичне. Досвід багатьох держав по всьому світу яскраво демонструє, що складнощі з іммігрантами були, є і далі будуть, оскільки ми живемо в турбулентному середовищі з потрясіннями не лише стихійного характеру, але і через воєнні дії країн-агресорів у XXI ст., зокрема Російської Федерації, що стала загрозою і фактором дестабілізації не лише для Центрально-Східної Європи, а всього світу, спричинивши величезні демографічні, соціокультурні, економічні і політичні кризи. Як наслідок, сам феномен міграції актуалізується ще більше, а тому потребує ретельнішого та деталізованішого вивчення, аби виклики свого часу були ефективно вирішені.

Розглядаючи критерій „рівні/одиниці аналізу”, варто зазначити, що такий компонент матриці безпосередньо пов'язаний з об'єктом вивчення і конструюванням теорії. В процесі генези кожної дисципліни (у дослідженні нею міграції також) здійснювалося автономне встановлення масштабів і їхнього концептуального окреслення, тому хоч показник є спільним, але він відносно чітко демонструє відмінності між усіма науками. Однак завдяки превалюванню „знаменника” як дотичної до усіх наук сполучної ланки – міграційної тематики – вчені все ж таки спромоглися внормувати та взаємопов'язати принаймні рівні аналізу. Зокрема, дослідник Т. Файст зумів трансформувати класичні макро-, мезо- та мікрорівні у структурний, маючи на увазі економічні, культурні та політичні чинники в державах, що є „донорами” емігрантів і „реципієнтами” для іммігрантів; далі – в релятивістський, вказуючи на соціальні відносини між тим, хто мігрував, і тими, хто залишився; та в індивідуальний, наголошуючи на ступені свободи і прав для потенційних іммігрантів [19, с. 188]. При цьому, науковець осмислює їх через функціонал казуальності (перший і третій)

та процесуальності (другий), що уможлиблює інтегрувати структурні, наслідкові та динамічні особливості, а також ієрархізувати у рамках системного підходу. Додатково можна згадати тут про ідею Д. Гердера, який демонстрував свою модель так: аналіз світових систем, потім – розгляд біхевіористського виміру мігрантів на рівні „горизонтальних” (дотичних до позаполітичного сектору) та „вертикальних” (пов’язаних з владою) взаємодій і, нарешті, розбір осмислення сегментації та індивідуальних дій у ракурсі нетворкінгу і сімейної економіки [28].

Поряд з цим, якщо акцентуємо увагу на одиницях аналізу, то їм властива більшою мірою узгодженість між дисциплінами, ніж унормованість і градація. Це, з одного боку, залежить від компонентів масштабу, які обирає вчений, а тому конвертується у конкретний шлях до теоретизації міграції в цілому чи її певних аспектів. З другого – це історична специфіка кожної науки, яка нашаровує тривалу (як правило) основу для дослідження – її традицію. Так, для багатьох науковців – частини з антропологів, економістів, політологів, соціологів – саме „індивід” постає базовою одиницею аналізу. Однак наукова спільнота піддає критиці відповідний методологічний індивідуалізм, вказуючи на інші речі, які, у разі ігнорування, можуть спричинити спотворення результатів дослідження. І тому теорія, котра осмислює певну одиницю аналізу, взаємодіє з іншими концептуальними рамками, що часто розглядають відмінні одиниці, повинна брати до уваги цей момент, а отже, розширювати дискурс, рівні та об’єкти між собою, іншими словами, екстраполювати предмет вивчення з площини галузі на міждисциплінарний контекст. І треба зазначити, що науковці досить успішно апробують цей формат. Політологи та правознавці беруть за ключову одиницю – „державу”. І не безпідставно, бо, поряд з індивідуумом, саме державна (чи спільна) політика визначає чисельні межі потоків біженців, а сформовані нею (ними) правила в’їзду – додатково регулюють це питання. Таких прикладів достатньо [41–42].

Водночас, слід ураховувати, що в процесі реалізації розвідок вони – одиниці – безпосередньо пов’язані з аспектом збору даних та застосуванням конкретної методології. Такі питання настільки турбували вчених порізно, що зумовили специфічну „зацикленість” на проблемах, зокрема, інструменту, вимірюванні та шляхах отримання інформації про міграційні явища і процеси. Як результат, це обмежило концептуальне розуміння якісного виміру міграції, оскільки превалювало кількісне, що глибоко ускладнило ситуацію. Хоча вже з 70-х рр. ХХ ст. вчені дійшли висновку, що для її вирішення слід використати давно відомий, проте не менш ефективний метод – порівняльний, котрий став основою для вивчення міграції (і не лише для неї) у соціальних науках [13; 21]. Загалом це екстраполювалося на інші галузі соціогуманітарного знання, чим посилило міждисциплінарну взаємодію. Сьогодні більшість праць науковців стосовно міграції реалізується у формі систематичного порівняння, що включає у собі комбіновані (завдяки різним наукам) аналітичні моделі, що застосовують порівняльний метод як шлях/засіб для конструювання теорій та верифікації гіпотез [3]. Понад те,

різні вчені доволі часто акцентують свою увагу на ідентичних міграційних темах, попри те, що їхні методології, дані та концептуальні межі різняться. Це вказує на те, що поряд з інтенсифікацією, що відображає дедалі тіснішу міждисциплінарну кореляцію між науками, наявна теж проблема екстенсифікації, коли процес ознайомлення з новими доробками йде позаду порівняно з їхньою появою: іншими словами, інформації виникає все більше, що ускладнює отримання „загальних відомостей” про проблематику. Хоча ця ситуація зовсім не відкидає досягнень, що ми маємо сьогодні, однак вона актуалізує чинні тенденції, які демонструють контраверсивність пошуку у межах міграційних досліджень.

У цілому, як ситуація не характеризувалася б контрастністю, проте факт взаємообміну та взаємодії між соціогуманітарними галузями знання має вигляд як доконаний за формою, але за змістом – як континуальний. Зокрема, такі дослідники, як К. Бреттел і Дж. Холліфілд, продовжуючи дискусію у відповідному напрямі, зазначають, що „побудова мостів” між дисциплінами потребує безпосередньої операціоналізації та дефініювання сукупності елементів під час здійснення аналізу. Це важливо для з’ясування розрізнення поміж ними, тобто для сегментації зон впливу кожної з наук, сприяючи тоді пошуку оптимальних точок дотичності, а зрештою – аж до координації спільних зусиль. Виходить, щоб скласти матрицю, необхідно гіпотетико-дедуктивно її окреслити, а тільки згодом вдаватися до індукції та інтерпретації на шляху до генералізації. Тобто, аби мати завершену систему, дослідникам потрібно денотувати її як цілісність через набір конкретних структурних частин, які виражатимуть цю атрибутивність – міждисциплінарність – як критерії. І саме на їх основі матимемо можливість створити „поле зіткнення”, а також будемо спроможні переформулювати його на їхнє „поле зближення” у процесі розкриття особливостей феноменів і динаміки розвитку. Таким чином, було запропоновано (взято для прикладу) модель, що інтегрувала змінні – залежні і незалежні, – аби опредметити в практичному зрізі мігрантську поведінку (індивідуальну та групову) через концептуальний вимір кожної науки в зв’язку з порушеною проблемою (табл. 2.).

Таблиця 2.
Моделювання поведінки мігрантів та її наслідки *

<i>Галузь знань</i>	<i>Залежні змінні</i>	<i>Незалежні змінні</i>
Антропологія	- поведінка мігранта - ідентичність мігранта - гендерні відносини (еміграція, інтеграція)	- соціальний і культурний контекст - транснаціональні мережі
Демографія	- розміри міграційних потоків - ступінь інтеграції окремих осіб і груп - згуртованість суспільства	- види міграційної політики - контексти прийому - етнорасова різноманітність

Продовження таблиці 2.

Економіка	- потоки мігрантів - адаптація - макроекономічний вплив	- різниця в заробітній платі/доході - людський капітал - пропорції факторів - структура економіки та системи трансфертів
Географія	- прийняття рішень щодо мігрантів	Контексти: - просторові - екологічні - політичні - культурні - соціально-економічні
Історія	- переселенський досвід	Контексти: - соціальний - історичний
Право	Ставлення до мігрантів: - правове - політичне - соціальне - економічне	- закон - політика управління
Політологія	- рішення політики (допущення чи обмеження) - результати політики (контроль) - політична інкорпорація - громадянська активність	- інститути - права - інтереси
Соціологія	- поведінка мігрантів (імміграція, інкорпорація)	- мережі - анклав - соціальний капітал

* Складено за: [9, с. 24].

Зауважимо, що таких моделей у рамках міграційної тематики може бути безліч. На сьогодні у соціогуманітарному дискурсі наявний високий потенціал, аби реалізувати це в теоретичному (академічному) та практичному (політико-управлінському або/і громадському секторах держави) контекстах. Про переваги такої міждисциплінарної взаємодії свідчить достатня кількість робіт учених, а про успішні наслідки політики, зокрема міграційної, вказувалося у різноманітних звітах – локальних, регіональних та державних – у межах ЄС та країн по всьому світу. Тут варто розуміти, що концептуальна роль та практична цінність відповідних схем узгоджуються з тим моментом, що перша є основою для другої, але остання є ґрунтом для „схоплення” попередньої. Як наслідок, всі теоретичні узагальнення екстраполюються на політичні реалії та, навпаки, коли наслідки політичної практики опредмечуються через категорії для цієї матриці, виникає обопільний зворотний зв'язок, що формує міждисциплінарний підхід до вивчення проблематики, що хоча ускладнює контекстуальність аналізу, але відображає її більш повноцінно. Врешті-решт, ми повертаємося до відновлення паритету, або, як про це говорять науковці, „вирівнювання”, між інструментами дослідження (методологією) і його вираженням полем (онтологією). Це дозволяє стверджувати, що відповідні моделі ще більш

наближені до прагматичної площини, ніж ті, які фокусують увагу лише на двох-трьох дисциплінах, оскільки вони можуть трансформуватися на безпосередні ситуації, де вплив на рішення стосовно індивідів, які мігрують, стає вирішальним. Таким чином, такі схеми – міграційні у межах загальної теорії – орієнтовані на забезпечення основ у розумінні багатопланової дійсності, що інтегрує різні чинники і сфери життя. Тому їхнє значення важко переоцінити як для соціогуманітарних наук (кожної з них і комплексно для міграційної теми), так і політичної діяльності, що внаслідок своєї природи („межова” сфера людської активності) втілює подібний алгоритм, зважаючи на сучасні катаклізми в глобальному масштабі – війни та різні кризи. Понад те, ефективні практики саме базуються на подібних схемах/моделях, які є проєктами науковців з дотичних (водночас автономних) галузей знання. І, як наслідок, первинна проблема полягає в активізації діяльності обох сторін, бо пасивність (апатія) до актуальних питань – це шлях до їхнього накопичення, ускладнення та породження негативного досвіду в управлінні суспільством та політичним життям загалом. Навпаки, якщо ж звертатися до них своєчасно, то створюються передумови для їх вирішення та інституціоналізації, що в період глобальних конфліктів різного роду – політичного, культурного, економічного і т. д. – є неймовірною перевагою для соціуму, аби функціонувати соцієнтально.

Висновки. Нинішня ситуація вказує на те, що міждисциплінарний зв’язок між різними науками у рамках загальної теорії міграції – це цілком обґрунтована, апробована і реалізована площина у міграційних розвідках. Аналізуючи масив праць, присвячених цій тематиці, бачимо, як тісно пов’язані галузі знання: історики застосовують концептуальне тло, котре побудоване соціологами; для демографів релевантний теоретичний контекст, який був сформований на межі соціологічної, економічної та політологічної сфер; нарешті, право неодмінно взаємодіє з усіма соціальними науками; політологія ж видається специфічним „шукачем”, аби дефініювати явище міграції з різних позицій, а тому буде вже характеризуватися більш складною комплексністю з-поміж інших; антропологи акумулюють конвергентний інтерес зі соціологами, істориками та географами; економісти запозичують історичні, демографічні, соціологічні концепти і вдало з ними працюють. Також посилюють чинну дотичність внутрішні диференціації кожної науки (спеціалізація на напрями вивчення) і використання уніфікованої для соціогуманітарних галузей знання метамови – філософії, втілення якої відбувається за замовчуванням через категоріальний апарат, принципи та закони. Все це поглиблює та деталізує аналітичні сфери, що опікуються міграційною проблематикою, зокрема, виділяємо курс „регіональні студії”, що є популярним у транснаціональному співробітництві як в академічному (дослідницькому), так і практичному (політико-управлінському) видах діяльності. Ідея кооперації дає можливість встояти перед сучасними викликами, що шокують людство і вводять у занепокоєння. Наука має стати панацеєю (принаймні одним із варіантів) для виходу з цього стану на шляху до стабільності від міжнародного до локального рівнів буття. Цілком очевидно, що „загальна теорія міграції” і

концептуально, і практично зайняла провідну позицію серед можливостей у вивченні міграційної тематики у наш час, бо забезпечує не тільки наукове „представництво” галузей знань, а сприяє поглибленню зв'язків між ними, чим формує теоретичні межі для значної кількості дослідницьких варіацій учених у моделюванні відповідних процесів. Зрештою, сьогодні ця конструкція постає не лише концептом (ідеєю), але і конотативною матрицею для інтеграції досвіду, і цілісним баченням щодо розуміння проблематики, і методологічним інструментарієм, завдяки якому ми можемо проаналізувати питання комплексно чи секторально. Саме в цьому полягає її перевага – відносна універсальність – стосовно інших поглядів, які є, в нашому випадку, значно „вужчими” за неї.

Перспективи подальших досліджень. Фаза конструювання та зміцнення „мостів” між різними дисциплінами триватиме, як зазначає більшість учених, завдяки розробці проєктів на спільній дослідницькій основі щодо тем – загальних і спеціалізованих. Це сприятиме визначенню чітких епістемологічних рамок та уточнить (або сформує по-новому) розуміння проблематики. Понад те, саме застосовуючи міждисциплінарний підхід, ми маємо змогу осмислити сучасні тенденції міжнародної міграції, дискутувати та оцінити зміни у сферах міграції, інтеграції і культурного розмаїття. Це важливо здійснити, бо лише так можна дійти до розв'язання певних проблем, що стосуються долі людей того чи іншого суспільства чи навіть декількох з них. Загалом напрями дослідження і перспективи їх подальшого вивчення достатньо широкі завдяки міждисциплінарному підходу, що сприяє такій диверсифікації. Серед них можна виділити такі:

- розуміння імміграційних систем;
- порівняльна міграційна політика;
- важливість мовної інтеграції іммігрантів;
- соціальна, культурна, економічна інтеграція іммігрантів і біженців;
- нелегальна міграція та загрози безпеці;
- сімейна динаміка та нерівність у міграції;
- міграція та права людини;
- ідентичність мігрантів;
- міграція та мультикультуралізм;
- міграція та соціальні зміни;
- нерівності щодо права на мобільність у контексті глобалізації.

Перелік напрямів може бути продовжений з огляду на їх міждисциплінарний характер. При цьому, окремі з них описані вже раніше, як вивчення т. зв. „культурних захистів” [17; 45] та різноманітний вплив еміграції на країну, що відправляє мігрантів [33], а інші – обговорюються у наш час, як транснаціоналізм і його роль чи питання громадянства в аспекті національної держави та дотримання прав у демократичному суспільстві [10]. Науковці мають уже завершені (за ідейною формою) площини для дослідження, проте вони потребують додаткових даних з інших галузей, аби закінчити також смислове наповнення (за ідейним змістом). Розв'язання цієї проблеми бачиться, як відзначають аналітики, в залученні міжнародних порівняльних розвідок.

Бібліографічні посилання / References

1. Abraham D. Law and Migration. Many Constants, Few Changes. *Migration theory: talking across disciplines*. New York : Routledge, 2014 (third edition). P. 289–317.
2. Baszczak Ł., Kielczewska A., Kukołowicz P., Wincewicz A., Zyzik R. How Polish society has been helping refugees from Ukraine. Polish Economic Institute. Warsaw, 2022. URL: <https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2022/07/Pomoc-pol-spol-UKR-ENG-22.07.2022-C.pdf>
3. Bauböck R. Migration and Citizenship: Normative Debates. *The Oxford Handbook of the Politics of International Migration*. Oxford : Oxford University Press, 2012. P. 594–613.
4. Bean F., Brown S. Demographic Analyses of Immigration. *Migration theory: talking across disciplines*. New York : Routledge, 2014 (third edition). P. 67–89.
5. Bjerén G. Gender and Reproduction. *International Migration, Immobility and Development: Multidisciplinary Perspectives*. New York : Berg Publishers, 1997. P. 219–246.
6. Bloemraad I. Becoming a Citizen: Incorporating Immigrants and Refugees in the United States and Canada. Berkeley : University of California Press, 2006. 382 p.
7. Bommers M., Geddes A. Immigration and Welfare: Challenging the Borders of the Welfare State. London : Routledge, 2000. 304 p.
8. Borjas G. Immigration and Self-Selection. *Immigration, Trade and the Labor Market*. Cambridge, MA : NBER, 1991. P. 29–76.
9. Brettell C., Hollifield J. Migration theory: talking across disciplines (third edition). New York : Routledge, 2014. 344 p.
10. Brettell C., Reed-Danahay D. Civic Engagements: The Citizenship Practices of Indian and Vietnamese Immigrants. Stanford, CA : Stanford University Press, 2012. 296 p.
11. Brochmann G. Scandinavia: Governing Immigration in Advanced Welfare States. *Controlling Immigration. A Global Perspective*. Redwood City : Stanford University Press, 2014 (third edition). P. 281–301.
12. Card D. Immigrant Inflows, Native Outflows, and the Local Labor Market Impacts of Higher Immigration. *Journal of Labor Economics*. Chicago : The University of Chicago Press. 2001. No. 19. P. 22–64.
13. Castles S., Kosack G. Immigrant Workers, and Class Structure in Western Europe. Oxford : Oxford University Press, 1973. 514 p.
14. Castles S., Miller M. The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. New York : Palgrave Macmillan, 2009 (fourth edition). 400 p.
15. Castles S., Vasta E., Ozkul D. Australia: A Classical Immigration Country in Transition. *Controlling Immigration. A Global Perspective*. Redwood City : Stanford University Press, 2014 (third edition). P. 128–150.
16. Chung E. Japan and South Korea: Immigration Control and Immigrant Incorporation. *Controlling Immigration. A Global Perspective*. Redwood City : Stanford University Press, 2014 (third edition). P. 399–421.
17. Coleman D. Individualizing Justice through Multiculturalism: The Liberals' Dilemma. *Columbia Law Review*. New York : Columbia Law Review Association. 1996. No. 96. P. 1093–1167.
18. Duleep H., Regets M. The Decline in Immigrant Entry Earnings: Less Transferable Skills or Lower Ability? *Quarterly Review of Economics and Finance* (Special Issue on Immigration). University of Illinois at Urbana-Champaign : Elsevier. 1997. No. 37. P. 189–208.
19. Faist T. The Crucial Meso-Level. *International Migration, Immobility and Development: Multidisciplinary Perspectives*. New York : Berg Publishers, 1997. P. 187–217.

20. FitzGerald S. The Sociology of International Migration. *Migration theory: talking across disciplines*. New York : Routledge, 2014 (third edition). P. 115–147.
21. Freeman G. Immigrant Labor and Racial Conflict in Industrial Societies: The French and British Experiences. Princeton, NJ : Princeton University Press, 1979. 378 p.
22. Freeman G. Modes of Immigration Politics in Liberal Democratic States. *International Migration Review*. New York : SAGE Publications. 1995. No. 29. P. 881–902.
23. Gabaccia D. Time and Temporality in Migration Studies. *Migration theory: talking across disciplines*. New York : Routledge, 2014 (third edition). P. 37–66.
24. Gardner M. The Qualities of a Citizen: Women, Immigration and Citizenship, 1870–1965. Princeton, NJ : Princeton University Press, 2005. 264 p.
25. Hall P. Aligning Ontology and Methodology in Comparative Research. *Comparative Historical Analysis in the Social Sciences*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. P. 373–404.
26. Hammar T., Tamas K. Why Do People Go or Stay? *International Migration, Immobility and Development: Multidisciplinary Perspectives*. New York : Berg Publishers, 1997. P. 1–19.
27. Hardwick S. Migration Theory in Geography. *Migration theory: talking across disciplines*. New York : Routledge, 2014 (third edition). P. 198–226.
28. Hoerder D. Segmented Macrosystems and Networking Individuals: The Balancing Function of Migration Processes. *Migration, Migration History, History: Old Paradigms and New Perspectives*. Bern : Peter Lang, 1997. P. 73–84.
29. Hollifield J. American Immigration Policy and Politics: An Enduring Controversy. *Developments in American Politics*. New York : Palgrave Macmillan. 2010. No. 6. P. 271–296.
30. Hollifield J., Wilson C. Rights-Based Politics, Immigration, and the Business Cycle: 1890–2008. *High-Skilled Immigration in a Global Labor Market*. Washington, DC : AEI Press, 2011. P. 50–80.
31. Hollifield J., Wong T. The Politics of International Migration. How Can We „Bring the State Back In”? *Migration theory: talking across disciplines*. New York : Routledge, 2014 (third edition). P. 227–288.
32. Jacobson D. Rights across Borders: Immigration and the Decline of Citizenship. Baltimore, MD : Johns Hopkins University Press, 1996. 181 p.
33. Kapur D., McHale J. Economic Effects of Emigration on Sending Countries. *The Oxford Handbook of the Politics of International Migration*. Oxford : Oxford University Press, 2012. P. 131–152.
34. Kok P. The definition of migration and its application: making sense of recent South African census and survey data. *Southern African Journal of Demography*. JSTOR : Princeton University Press. 1997. No. 7. P. 19–30.
35. Koslowski R. Global Mobility Regimes. New York : Palgrave Macmillan, 2011. 282 p.
36. Kritz M., Keely C., Tomasi S. Global Trends in Migration: Theory and Research in International Population Movements. New York : Center for Migration Studies, 1981. 433 p.
37. Lucassen J., Lucassen L. Migration, Migration History, History: Old Paradigms and New Perspectives. Bern : Peter Lang, 1997. 454 p.
38. Martin P. Economic Aspects of Migration. *Migration theory: talking across disciplines*. New York : Routledge, 2014 (third edition). P. 90–114.
39. Martin P. The United States: The Continuing Immigration Debate. *Controlling Immigration. A Global Perspective*. Redwood City : Stanford University Press, 2014 (third edition). P. 47–77.
40. Orrenius P., Zavodny M. Economic Effects of Migration: Receiving States. *The Oxford Handbook of the Politics of International Migration*. Oxford : Oxford University Press, 2012. P. 131–152.

41. Passel J., Cohn D. Unauthorized Immigrant Populations: National and State Trends. Washington, DC : Pew Hispanic Center, 2011. 32 p.
42. Passel J., Cohn D., Gonzalez-Barrera A. Population Decline of Unauthorized Immigrants Stalls, May Have Reversed. Pew Research Center Hispanic Trends Project. Washington, DC : Pew Research Center, 2013. 37 p.
43. Portes A. Immigration Theory for a New Century: Some Problems and Opportunities. *International Migration Review*. New York : SAGE Publications. 1997. No. 31. P. 799–825.
44. Reitz J. Canada: New Initiatives and Approaches to Immigration and Nation-Building. *Controlling Immigration. A Global Perspective*. Redwood City : Stanford University Press, 2014 (third edition). P. 88–116.
45. Shweder R. The Moral Challenge in Cultural Migration. *American Arrivals: Anthropology Engages the New Immigration*. Santa Fe, NM : School of American Research Press, 2003. P. 259–294.
46. Sobestjańska A., Sopińska A. Urban hospitality: great growth, challenges and opportunities. *Centrum analiz i badań Unia Metropolii Polskich im. Pawła Adamowicza*. 2022. URL: https://metropolie.pl/fileadmin/news/2022/07/Urban_hospitality_update.pdf
47. Soysal Y. Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe. Chicago : University of Chicago Press, 1994. 251 p.
48. Stark O. The Migration of Labor. Cambridge : Basil Blackwell, 1991. 406 p.
49. Suarez-Orozco M. Crossings: Mexican Immigration in Interdisciplinary Perspectives. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1998. 448 p.
50. Weiner M. The Global Migration Crisis. New York : HarperCollins, 1995. 252 p.
51. Wojdata M., Pachocka M., Sobestjańska A., Sopińska A., Wojno M. Nowy dom czy chwilowy azyl? Sytuacja uchodźców z Ukrainy wnioskujących o numer PESEL w 12 największych polskich miastach pod koniec kwietnia 2022 r. *Centrum Analiz i Badań Unia Metropolii Polskich im. P. Adamowicza*. 2022. URL: <https://metropolie.pl/artukul/nowy-dom-czy-chwilowy-azyl-raport-ump-1>.
52. Zolberg A. A Nation by Design: Immigration Policy in the Fashioning of America. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2006. 672 p.

Стаття надійшла до редакції 29.09.2022